

VESZÉLYEZTETETTSÉG ÉS ÉRDEKVÉDELEM RÖVID ÉS HOSSZÚ TÁVON

J U H Á S Z E R Z S É B E T

„Nincs más örök élet, csak ez: ha igyekszünk, míg élünk, megélni a magunkéval együtt az elődök életét is, abban a reményben, hogy a mi életünket szintén megélik majd az utódok – így fogva ki a halálon” (Szabó Gyula: *A romlás útjain – történelmi tudósítások*).

A fenti idézet Lipp Tamás *A sátán körzője* című könyvéből való. Ő is mottóul írta az *Egy korszak mint műalkotás* című tanulmánya elé. Hogy nem állom meg, s magam is mottóként idézem, azért van, mert a kötet egésze is, de mindenekelőtt ez a mottó indította el bennem azokat a gondolatokat, melyek itt következnek.

Olyan időket élünk mostanában, amikor mind kétségesebbé válik megmaradásunk folyamatossága szülőföldünkön. Határhelyzetnek nevezném ezt a helyzetet, hisz valamennyien itt(hon) maradtak pőrén állunk nyílt színen és szemtől szemben a saját sorsunkkal. E határhelyzet lényege épp annak a folyamatosságnak a mind mélyebb veszélyeztetettsége, amelyről a mottóul választott idézetben van szó, mint az örök élet legreálisabb illúziójáról; arról a tér- és időbeni folyamatos jelenlétről, ami az otthonlétet, a hazát teszi, szemben a hazátlansággal, hontalansággal. Arról a térbeli otthonosságról, amikor, ha nehezen is, de kinyomozható elődeink élete, s az utódok révén a miénk is talán elképzelhető, földélezhető lesz valamikor.

Nem szeretnék túlozni, bármilyen hiteles lehet is lelkileg abban a helyzetben, amikor óránként mérhető sebességgel húzódik ki lábunk alól a talaj, az a leghétköznapibb, amelyben a legminimálisabb önfenntartáshoz szükséges feltételeket kell megteremtünk. Egyre kevésbé vannak meg ezek a feltételek itt, a zsíros földjeiről messzi földön híres Bácskában, Bánátban, hogy egyéb javakról említést se tegyek ezúttal, pedig nemcsak kenyérrel él az ember. Amikor veszélyeztetettségünkről beszélek, mindenekelőtt erre az elementáris veszélyeztetettségre gondolok, amely bennünket, vajdasági magyarokat éppúgy érint, mint akármelyik itteni többségi vagy kisebbségi nemzetet. A mi veszélyezte-

tettséünk azon a ponton válik sajátosságossá, amikor számbeli megfogyatkozásunkat vesszük tekintetbe. Itt már lényegi a különbség a többségi nemzetekkel összevetve. Akik innen elköltöztek vagy elköltöznek, azok helyébe csak olyanok jöhetnek (s jönnek is bőséggel), akik sohasem fognak bekapcsolódni a mi sajátos vajdasági magyar kultúránk áramkörébe. Akik elmentek vagy elmennek, megannyi szünetjelet hagynak e kultúra képzeletbeli partitúráján, mely így lassacskán az ütések, kopások, rések hálózattrendszerévé fogyatkozik. Üres vázzá, melyet eleven tartalmak helyett csak a szél jár át, mint huzat a lakatlanná lett házat. Gondolom, elég magától értetődő, hogy mindenekelőtt kultúránk veszélyeztetettségét hangsúlyozom, hisz a kultúra egy közösség kezdete és vége. Bundula István pontos megfogalmazásával élve (ez alkalommal is): „A kultúra nem más, mint az adott közösség identitásának koncentrációja és tükröződése a szellemi értékekben.” S azt is mindjárt idézném, a magam folyamatosságképzetét kiegészítve, hogy: „Ebben a folyamatban különösen felértékelődik a múlt, hiszen egy közösség múltja egyúttal a közösség emlékezete is, a történelmi folyamatosság kollektív tudata: élet- és gondolkodásmód.”

Nem szeretném, ha bárki is burkolt szemrehányást olvasna ki e sorok közül azokkal szemben, akik megelégtették szülőföldjük nyomorát, s a férfiak azt a legkonkrétabb veszélyeztetettséget, hogy hosszú évek óta egyetlen éjszakájuk sem múlhat el úgy, hogy biztosak lehetnének benne, senki sem akarja őket többé háborúba kényszeríteni. Napnál világosabb volt már az első pillanatban, hogy a jugoszláv térség bármelyik csatatere nemcsak a magyarok számára téves, hanem a szerbek, horvátok, bosnyákok stb. számára is az. Bennünket csak attól a sátáni téveszmétől kímélt meg a sors, hogy azt hittük volna valaha is: léteznek nem téves csatateretek is, s a kijózanodás, föleszmélés iszonyú szegénytelenül alkonyuló századot, szorítkozzunk csak az utóbbi tíz évre: nem található olyan eszme, etikai, erkölcsi érték, amelyet ne romboltak volna szét, amelyet ne becstelenítettek, gyaláztak volna meg, ne tapostak volna bele a hűvös anyaföldbe. Mindezek után vajon elvárható-e bárkitől is, hogy szikrányi bizonyossággal is higgye, van értelme az önmagunkhoz való hűségnek, a nehéz helyzetben való férfias helytállásnak, a következetességnek, az emberi tartásnak, az (ittthon)maradásnak? Ki hiheti, hogy hazamehet még Vukovárba, Dubrovnikba, Szarajevóba vagy Travnikba? Ki hiheti, aki elment innen, Vajdaságból, hogy visszatérhet valaha is arra a Szabadkára, Újvidékre, Zomborba vagy Verbászra, amelyet itt hagyott? Pedig ez utóbbiakat (eddig még legalábbis) nem érte egyetlenegy bombatalálat sem. A rombolás nem fejeződik be a falak lerombolásával. Sőt, akkor is képes a mindenhatóságra, ha a falak még állnak.

Olyan időket élünk, amikor kisebbségünk önmagáról való tudása csak veszélyeztetettségének tudatában összegeződhet. Természetesnek, sőt elkerülhetetlennek tűnik, hogy a védekezés formái elsődlegesen a politikai eszközök kell hogy legyenek. Lévén, hogy a jugoszláv térség egésze is drasztikusan politizálódott, a kisebbségnek sem maradt más megoldása, mint hogy politikai eszkö-

zökkel is vívja harcát a megmaradásért. S ez így van rendjén, mert a jelen körülmények között mellőzni a politikai fellépést, az áldozati bárány szerepének vállalását jelentené. E gyilkos idők közepette mellőzni a politikai szerveződés formáit, azonos lenne a teljes önfeladással: itt a nyakam, vágjátok el. Mindeközben azonban, úgy tűnik, megfedkezünk egy nagyon lényeges mozzanatról, nevezetesen arról, hogy ahol olyan övön aluli módszerekkel folyik a politizálás, mint e térségben, ott nincs olyan politikai párt, ha hangot akar kapni e gyilkos párbeszédben, amely egészen megőrizhetné tisztességes eszközeit. Ahol a szemet szemért, fogat fogért elv van érvényben, ott nem lehet pusztán a szorongatott, megnyomorított, de nagy és patyolattiszta nemzetiségi lelkünket dobni be csupán a játszamába, ott az ennél jóval politikaibb eszközök használata is elkerülhetetlen. Ne áltassuk magunkat, hogy nem. S ez, tetszik – nem tetszik, elkerülhetetlen. Ám általa felvetődik egy alapvetően fontos kérdés. Az, hogy vajon megengedhető-e, pontosabban célravezető lenne-e, ha önmagunkról, kisebbségi esélyeinkről és veszélyeinkről, s a bennünket körülvevő világ zajlásairól e párt programjának prizmáján át tájékoztatnák a vajdasági magyarságot. Aligha. Minden élményem, tudásom és tapasztalatom berzenkedik és tiltakozik ez ellen a beszűkítés és beszűkülés és egysíkúság ellen. E programosság okán tartom nagyon veszélyesnek érdekvédő pártunk azon törekvését, hogy fönnhatósága alá vonja mindenestül a sajtót (mindenekelőtt egyetlen napilapunkat) és intézményeinket.

Felmerül ugyanis a nagyon időszerű kérdés: milyen önmagunkról való tudást propagálna az ilyen újság, az ilyen intézmények? Magától értetődően arra összpontosítaná tájékoztatásunkat, élet- és világszemléletünket, amiért a politikai küzdőtéren száll síkra: a pusztá megmaradásunkra, mintha az, hogy vagyunk, már önmagában elegendő volna. Az, hogy magyar kisebbségi vagyok: adottság. Identitásomat azonban nem adhatja meg pusztán ez az adottság. Identitás nincs önmagában, csak az általam, általunk teremtetett szellemi értékekben fogalmazódhat meg: az általam, az általunk létrehozott kultúrában tehát. És még valami. Amikor azt mondtam, hogy egy kisebbségi érdekvédelmi párt ma éppúgy nem válogathat a politikai meggyőzés eszközeiben, mint ahogy azok a pártok sem válogatnak, amelyek partnerei e küzdelemben, akkor az a kérdés is szükségszerűen megfogalmazódik, hogy önnön veszélyeztetettségünk tudata vajon szükségszerűen vezet elvakultsághoz? Hisz mi más, ha nem elvakultság az, ha miközben érdekeinkért szállunk síkra, legkíméletlenebb üteéseinkkel épp önmagunkra sújtunk. Vajon nem feltűnő-e, hogy érdekvédelmi szervezetünk – mintha a többségi nemzet uralkodó pártjának stratégiáját tekintené irányadónak, sőt példaértékűnek, legalább akkora vehemenciával küzd saját kisebbségének azon személyiségei és intézményei ellen, akik tagságilag nem sorakoztak fönnhatósága alá – mint ahogy kisebbségi érdekeinkért száll síkra. Hogyan? Veszélyeztetettségünk ide, fogyatkozásunk oda – csak azokért kell küzdeni, akik a mi kutyánk kölykei? A többi meg vesszen, ha a vajdasági magyarsághoz tartozik, akkor is? Nem tudom, elhangzott-e, leíródott-e a vajdasági magyarok

bizonyos intézményeire és jeles személyiségeire vonatkozóan, hogy árulók, vagy csak körülírás formájában mondatott ki, de kisebbségi érdekvédelmi pártunk stratégiája pontosan ezt a megbélyegzést végzi útközben, ám szinte úton-útfélen. Vajon nem ismerős-e e stigma, ha a térség politikai csatározásai egészének keretében vetünk rá pillantást. Vajon nem unos-untig ismerős-e? Mint-hogy: intézményeink, vezető személyiségeink a félmúlt rendszerben a hatalom szolgalelkű kiszolgálói voltak, s nem tettek eleget küldetésüknek, nem szolgálták a vajdasági magyarság ügyét. Mindenekelőtt azért nem, mert óvakodtak – gyáván, meghunyászkodva attól, hogy idillikusnak festett kisebbségi létünk felszíne mögé nézzenek, s fölfedjék múltunk fehér foltjait, s a jelen problematikusságát. Hadd ne részletezzem, hányan és hányan voltak kisebbségi érdekvédelmi pártunk jeles tagjai közül az egypártrendszer idején annak az együgyűn-azon pártnak a tagjai, mint akiket árulással perelnek. Hadd ne részletezzem. S talán épp ezért illene emlékezniük saját tulajdon tapasztalatukra, hogy a rendszer fennmaradásának ára épp az a bizonyos kordábaszorítotttság volt, amely e térség valamennyi nemzetére és nemzetiségére érvényes volt. Mi volt az a sátáni mozgósító erő e térségben, ha nem a benne élő többségi nemzetek nemzeti elfojtódásának, elnyomatásának, megcsonkítotttságának az eszméje. Vajon nem ez a szellem szabadult-e ki a palackból, s változtatta véres csatatérré az egész néhai országot? Hogyan lehetett volna kivétel bármelyik itt élő kisebbség? Ne áltassuk magunkat. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy kisebbségünk esetében az érdekeink védelmére rendelt politikusok kisebbségüket szolgalelkűségük sokszor nem is kért megnagyobbításával kompenzálták folyamatosan, s így ha már kisebbségi, akkor legalább a szervilisségben igyekeztek túlnőni önmagán. Hogy erre a beidegzett kisebbségi reflexekben is lelhető némi magyarázat – mit sem változtat azon a helyzeten, amely megeremtődött, s nagyobb károkat okozott, mint hihettük volna. Vajon nem a populizmus egy kisebbségi megnyilatkozásformája-e, ha mindezt ütőkártyaként használja fel úton-útfélen az a kisebbségi párt, mely érdekeinkért, mindannyiunk érdekeiért száll síkra, minthogy ezért szerveződött. Mi szükség erre? Vajon nem hamis kishitűség-e? Nem elég reális és meggyőző valós veszélyeztetettségünk ténye? Avagy kisebbségi érdekvédelem ide, vajdasági magyarság-ügy oda, mégiscsak a hatalom megkaparintásáról van szó? Nem szeretném ezt hinni.

Író lévén én a kultúrát tartom elsőrangú fontosságúnak mai, fokozott veszélyeztetettségünk idején éppúgy, mint tegnap, s ha lesz holnapunk, holnap is. Igyekszem kultúránk folyamatosságát biztosítani. Úgy gondolom, ez a dolgom. Nem tartom vitásnak, még kevésbé – valamiféle vélt elefántcsonttoronyt építve magam köré – alantasabbnak a politikai eszközöket közösségünk megmaradása érdekében. Sőt nélkülözhetetlenül fontosnak tartom a politikai eszközöket is, ha célravezetőek, nem pedig vaktában csatározást végeznek. Meggyőződésemmé lett, hogy itt maradni és csökönyszerűen a kultúrára tenni fel az életünket, maga is politikai tettnek minősül jelen körülményeink közepette. Nem élvo-nalbeli politikai tettnek, hisz nem helyettesítheti a tisztán politikai tetteket, a maga módján mégis az. Csak nem a napi politika mértékegységei szerint szá-

molódik, hanem hosszabb távon. Kultúrát fenntartani, folyamatos elevenségét biztosítani, azt a célt szolgálja, hogy kisebbségünk ne váljék provinciálissá, hanem megőrizhesse és gazdagíthassa a maga lényege szerinti sajátosságát: regionális voltát. Abból indulok ki, amit Esterházy a következőképp fogalmaz meg: „Nem a műveletlenség a provincializmus (az csak segít), hanem a figyelmetlenség. Az értelmiség dolga volna mindenre figyelni. A szellemi ellenfeleire is. S nem csak kukorékolni, ki-ki a saját szemétdombján. Abban a pillanatban, ha csak magunkra figyelünk, veszítettünk. Ez egy országra is igaz. Ha csak magunkat látjuk, vége.” Nyilván nem kell részletezni, hogy fokozottan igaz egy nemzeti kisebbségre vonatkozóan, mely önmagát igazából csak a tulajdon regionális voltában tételezheti. Legalább két kultúra határmezsgyéjén. Kívül lenni az anyaország határain mindenképp nehéz tapasztalat, az önfenntartás, a megmaradás békeidőben sem egyszerű, s bőven tapasztaljuk, mennyire nehéz háborúzások idején. A bennünket körülvevő nemzetek életébe, kultúrájába beilleszkedni békeidőben sem egyszerű, háborúságban pedig a lehetetlenséggel határos. Ám regionális voltunknak mégiscsak ez az egyik alapfeltétele. Ez adja meg regionális voltunk legfőbb sajátosságát, azon túl, amit az anyaországtól szívnunk, illetőleg e kettő sajátos ötvözete.

Olyan időket élünk, amikor a környezetünkben szívható nedvek forrása szinte teljesen elapadt. Úgyszólván csak az összeférhetetlenség mérgei szívódhatnak belénk, mert ami a sokféleségből adódó másságot érvényesíthetné, azok a törekvések az egész térségben bűvópatakokként csörgedezhetnek csupán, mélyen a fecsegő felszín alatt. Csak magunkra szorítkozni azonban még így is, e nehéz helyzetben is, „enyelgő látványossággá”, afféle „sujtásos nemzeti kisebbséggé” silányítana bennünket. Csak a kultúra számolhatja fel kisebbségünket, mely eredetileg mindössze számbeliségünket jelöli. Csak kultúránk szívós gyarapítása juttathat hosszú távon minőséget is jelölő kisebb voltunk felszámolásához.

Még akkor is, ha mostanság Isten kezében vagyunk, s e nehéz időben a számok döntenek.